

**ELINS RÖST – KVINNANS RÖST –
VÅRA RÖSTER**

**Rapport från
Elin Wägner-sällskapets hösthelg
på S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö
24-25 september 2005**

RAPPORT FRÅN

Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola i Växjö 24-25 september 2005

Inledning och Elin Wagners röst från radion

Det är klart att det är lite pirrigt, första gången med ett seminarium med ett litterärt sällskap... Jag åker vid halvåttatiden från Jönköping, där jag övernattat, upp på småländska höglandet. Landskapet är som hämtat ur John Bauers sagovärld. Tuvstarr skymtar fram ur de dimmor som solen skinrar.

Väl framme vid S:t Sigfrids folkhögskola slås jag av de andra deltagarnas entusiasm och förväntningar – och seminariet startar!

Ordföranden, fru Marianne, inleder. Boktips, uppvärmning i Wägneriana. Äventyret startar!

Elin Wagners röst i radion i serien ”Varför blev jag författare?” från 1938 spelas upp. Lite raspigt och lite av den speciella ton och det speciella röstläge, som jag hört från äldre radioinspelningar i allmänhet, t ex då Sven Jerring refererade en tennismatch med Mr G. Men just själva kärnfrågan, varför Elin blir författare, slingrar hon sig lite självironiskt förbi till att börja med, t.ex. genom att hänvisa till sin förläggare. Sedan kastar Elin fram att döden gjorde henne till författare; hon syftar på att mammans tidiga död gjorde att hon gick för sig själv. Om hon hade varit man, säger Elin, hade hon troligen blivit präst.

Från föräldrahemmet hade hon med sig en respekt för litteraturen, en klasskamrats moster var författare, och själv skaffade hon sig förebilder som Fredrika Bremer, Ernst Ahlgren (Victoria Benedictsson) och andra kvinnliga författare.

Men, huvudfrågan, varför Elin blev författare, erbjuder henne själv uppenbarligen problem 1938. ”Självklarhetens långa period är förbi”, säger hon. Jag tror att hon går mot kärnan i frågan, då hon talar om sin första tryckta bok, men här sker – typiskt nog?! – ett sådant hack i ljudåtergivningen, att jag aldrig hör de magiska orden... Sedan talar hon om att debutera igen för att i ”den nya världen” få nya erfarenheter, vilka måste bli hennes, ty de självförsörjande flickornas värld finns inte längre, lika lite som den småländska byn.

Anders Grevesmühl

Helena Forsås-Scott

Att göra sig hörd: fiktionsprosans friheter och gränser

Helena Forsås-Scott inledde sitt föredrag med en bandupptagning av Elins röst från 1938. Tekniken fallerade och se, då händer följande: Av auditoriets 20 kvinnor och 3 män, rusar genast en i minoritetsgruppen fram för att åtgärda felet!

Detta belyser onekligen den förutfattade mening som kvinnor i långliga tider varit offer för – att "idiotförklaras" inom ett specifikt område – i det här fallet teknikens – men det är applicerbart även inom många andra.

Det är en beklaglig misstolkning att tro att RÖSTEN skulle vara vokal och enbart ha att göra med det talade ordet. I överförd bemärkelse innebär RÖSTEN långt mer än så. Det är inte tillräckligt att tala och skriva, RÖSTEN måste också nå fram, RÖSTEN måste också bli hörd! I det avseendet kan och bör man som lyssnare och läsare aktivt bidra till att låta kvinnors RÖSTER leva vidare, även då det rör sig om marginaliserade författare och skribenter. När förändringar, nya former vid sidan av nya genrer vinner insteg i litteraturen, löper självfallet dessa större risk än andra, mera etablerade och erkända, att elimineras.

FIKTIONSPROSAN, som bl.a. förkroppsligar kulturella, sociala, ekonomiska, litterära villkor, måste därför läsas med fokus på den tid, under vilka dessa villkor har producerats. Mot bakgrund av ett system, som oemotsagt alltid har dominerats av män, är det till yttermera visso av avgörande vikt att kritiskt ifrågasätta och likaledes kritiskt förhålla sig det system, där kvinnor i både tid och kultur måst anpassa sig till en manlig, litterärt dominerad norm.

Tre olika berättarröster hos Elin Wägner låter Helena Forsås-Scott exemplifiera svårigheten med att nå ut och nå fram.

I *Norrtullsligan*, en dagboksroman i jag-form är det den PERSONLIGA RÖSTEN som ger en beskrivning av kvinnornas villkor i industrialismens tidevarv (ingen försörjningsplikt – alltså lägre lön, för att nämna ett exempel) och som här ställs mot manliga hierarkier, konkurrens och kapitalism – i ett försök att förbättra sin situation och uppnå förhöjd status. Boken recenserades som ett antal tidningsartiklar, var m.a.o. journalistik och ingen "riktig" litteratur. Gränsdragningen mellan dessa två ligger ju helt och hållet hos recensenten!

I *De fem pärlorna* däremot är berättaren i tredje person allvetande och identifierar sig med den AUKTORITÄRA RÖSTEN. Den politiska undertonen synliggör här offentliga angelägenheter och ojämlik fördelning av makten. Att ramberättelsen är ett passionsdrama skulle visa sig förödande för Elin Wägner. Vid utgivningen blev romanen fullständigt nergjord och klassades som pacifism och pigromantik... Gud bevar oss för kvinnor som lägger sig i politiken!!

Här hade Elin Wägner överträtt genusgränsen i ett försök att ur två perspektiv belysa en dekonstruktion av den auktoritära makten – en inre och en yttre – och i dialogform låtit gestalterna/personerna på ett naturligt sätt göra sina åsikter hörda.

Den tredje och sista RÖSTEN kommer till uttryck i *Vinden vände bladen*. Elin Wägner är accepterad, invald i Svenska Akademien och tar sig kanske större friheter här, då hon gör en vinkling av historiens kronologi. Här finns egentligen ingen gemensam, entydig RÖST, utan flera sammanvävda. Det är personlig historia lika mycket som tidens, men i denna metafiktiva roman, som utkom i en tid av mekanisering, jordbrukets industrialisering och atombombens tillkomst, ser vi klara samband mellan – såväl som paralleller till – båda.

Som exempel får jämförelsen av Roda med vitsippan – en önskan om att rotstocken måtte få leva – stå för det cykliska förloppet och Elins citat – "Tiden bryr sig inte om att minnas!" för den historiska avvikelsen.

Ninni Westervi

Promenera med Börje

Att promenera med Börje år efter år skulle få mig att undra om han kan variera sig en gång till, om jag inte visste att naturen är rik och Börjes kunnande likaså. 2005 fick vi börja med att sniffa i luften och konstatera att det luktade tjära. Mycket riktigt, klockstapeln var nytjärad och Börje talade om både att den var ett elevarbete från 50-talet och att tjära exporterades från Småland redan på 1200-talet. Det behövdes mycket av den varan, så länge alla båtar var av trä. Javisst, jag har ju själv varit med om att tjära både båt och brygga, strängt tillhållen att inte sätta fläckar på kläderna, för de var nästan omöjliga att få bort. De som hamnade på bara ben fick ju nötas ner helt enkelt.

Sedan fick vi veta att det stora gula huset på folkhögskoleområdet var en kungsgård sen Gustav Vasas tid. Men namnet Kronoberg har inget med kungakrona att göra, det syftar på Kristi krona. Borgen var nämligen först ett biskopssäte, lättare att försvara än vad som helst inne i Växjö, som danskarna mycket riktigt brände. Men Nils Dacke lyckades erövra borgen och firade jul här 1542.

Sen överrumplades vi av vad som varit en allé och nu såg mera ut som en rad dåligt tillyxade telefonstolpar, kanske just från 50-talet. Så hårt får man väl inte hamla, tyckte någon och Börje gav henne rätt. Det var orkanen Gudrun som ställt till det. Grenar, hela och halva lönnar hade knäckts och sen hade man bara snyggat till det hela lite. Lönnar kan förresten bara bli 100 år ungefär innan de måste ersättas, och den gränsen var nästan nådd i allén. Men högstubbarna har sitt värde, eftersom en del faktiskt skjuter nya skott och dessutom bevarar mikrofaunan från lönnarna, alltså alla djur som bor där, varav de flesta är små, mycket små. Vi gick mot sjön där det förr odlades råg och korn, som matförsörjning till slottet. Nu går där beteskor i extensiv drift och inhyrda hästar. Om olika djurslag får beta på samma mark minskar sjukdomsrisken, fick vi veta. Och lövskogen står kvar som den gjort, med endast insprängda granar och tallar. Just därför klarade den sig också ganska bra undan Gudrun. För tusen år sen fanns det samma typ av träd här, lite mer lövskog bara.

Det kändes fortfarande som sensommar, björkarna hade knappt börjat gulna, och det är svårt att föreställa sig att sjösystemet framför oss som når ända till Asa kan frysa till så mycket att det kunde användas som vinterväg. Men vi fick veta att Växjö betyder (kanske?) vägsjöarna. Helgö däremot har med den helgade att göra. Wärend är vattenlandet, där alla härader möts. Hissö heter så för att en vinkel av vatten avskiljer ön – antagligen är det samma konstruktion i

namnet Hisingen. Tolg kommer av ett ord som betyder tälja, för att terrängen är utskuren. Rösås är förstås ett stenröse plus en ås. Att Lädja betyder något urholkat var svårare att gissa. Men kul är det att förstå lite av de gamla namnen!

Lite växer och blommor fortfarande i väggkanten. Vi tittar på groblad, som använts som läkeväxt. Man kan lägga bladen på sår och dessa "gror" då igen, sa Börje och flera av oss hade prövat. Det har också kallats för "den vite mannens fotspår", därför att det med förkärlek växer på stigar där människor gått, både för att där är lite mer öppet och för att vi tar fröna med oss.

Att det finns två sorters al fick vi sedan veta och att båda på latin heter alnus som släktnamn. I norr växer klibbalen, här fanns det gråal. Dess latinska artnamn är glutinosa och man kan se att det är den och inte dess syster på att den liksom är urbiten längst ut vid huvudnerven. Men varför det blev en vits på småländska är jag inte människa att förstå!

Blommor fanns inte så många. Rölleka förstås, också en gammal läkeväxt. Man kan använda dess blad istället för persilja eller torka dem eller blommorna och göra te av. Det har jag gjort och det blir beskt, men kan sötas med honung och är mildt vattendrivande. Men akta dig för att plocka sådant som ska ätas för nära väggkanter för tungmetallernas skull!

Fibblorna håller också ut tills riktiga vintern kommer och Börje demonstrerade hur varje blomma är många, som sitter som i en korg och familjen heter mycket riktigt korgblommiga. Om man drar ut vad man tror är ett kronblad, ser man en fullständig blomma med ståndare och pistill.

Som avslutning tog Börje med oss för att se hur Elins lind, den som vi planterade för fem år sen, hade vuxit och det var imponerande. Tack Börje!

Lena Malmgren

Anna Williams

Den nya tidens röster. Kvinnliga berättare i mellankrigstidens Sverige

Den nya tidens röster – så hade Anna Williams kallat sitt föredrag om två kvinnliga berättare i mellankrigstidens Sverige: Agnes von Krusenstjerna och Moa Martinson. Båda författarna levde under en tid då Sverige med hjälp av ökad urbanisering och tekniska framsteg blev en modern nation. Denna tid har skildrats av många manliga författare, inte minst av dem som vi brukar kalla för arbetarförfattare.

Visst kom de från helt olika samhällsklasser, Agnes von Krusenstjerna och Moa Martinson, men från sina olika utsiktspunkter ger de samstämmiga budskap om kvinnornas bristande handlingsfrihet och om deras utanförskap i den stora samhällsförändringen. Krusenstjerna lyfter fram det allra intimaste livet i överklassen och visar upp relationsproblematiken i ett offentligt ljus. Därmed utsatte hon sig själv för stark kritik och svårigheter att få böckerna förlagda, eftersom de ansågs vara osedliga. Självtillbakavisade hon kritiken genom att

hänvisa till att Ivar Lo Johanssons *Kungsgatan* inte mött samma motstånd utan mera betraktats som samhällskritik. Idag betraktas Krusenstjerna som en föregångare för det sena 1900-talets kvinnliga bekännelselitteratur.

Ett helt annat samhällsperspektiv har Moa Martinson när hon beskriver en utveckling där landsbygdens pigor befrias från sina hårda arbetsplikter men samtidigt hamnar i fabriksarbetets ofrihet och auktoritära system. Till skillnad från sina systrar i överklassen låter Moa dem bli medvetna om att det bara är genom politiskt inflytande som kvinnors situation kan förändras. Klass och kön är de poler som båda författarskapen vänder sig kring, och Anna Williams menade att vi genom att läsa deras böcker kan få mycket kunskap om den sociala ordning som rådde under mellankrigstiden och som än idag kan göra sig påmind i vårt senmoderna samhälle.

Solveig Hammarbäck

Lawrence Johnson

Våra röster

Dagen hade varit fylld av gedigna och intellektuellt stimulerande föredrag, samtal, mat, kaffe, förstärkt kaffe. Inte trodde vi att vi hade krafter kvar och röster kvar. Men tålmodigt bänkade vi oss i en vid cirkel, beredda på programpunkten praktiska röstövningar.

Lawrence Johnson ryckte snabbt och lätt upp oss ur vår letargi. Han kom – inte som ett yrväder en aprilafton – utan som en röststorm. Hänsynslöst bjöd han på sin egen historia, sina kunskaper och sin förmåga som stor underhållare. Han talade om kvinnorösten, om hur frejdiga och högröstade flickor efter puberteten kryper in i sina skal, blir pipiga och tysta. Han leder tre körer med unga sångare och har alltför ofta iakttagit detta skeende.

Vi fick lära oss att varje individ har sin egen unika grundton. Målet är att finna och utveckla denna för personlig utveckling så viktiga faktor.

Så över till övningarna. Visserligen betonade Lawrence att röstpedagoger kan vara farliga. På ett oortodoxt sätt underkände han gängse avslappningsövningar och andningstekniker. Hans stora förebild och lärare är Anna Carolina Edholmer. Hon gav honom följande råd när han skulle undervisa blivande sångare: ”Förklara ingenting. Se till att de gör det! Sedan säger du att de kan det.” Vi fick alltså sätta igång med uppvärmningsövningar. Vi kände oss som tonande instrument, lydigt följande vår lärares instruktioner. Salen fylldes av märkliga ljud, och efteråt fick vi veta att vi lyckats och varit duktiga.

Se, det var en härlig stund, och nu kan vi fortsätta övningarna var och en på sin ort och förbättra våra liv!

Musik på Kronoberg

Uppvärmade och laddade efter röstövningarna gick vi ut i septemberkymningen över gräset in till kapellet. En förtätad stämning mötte oss; de fladdrande levande ljusen, de grova tjärdoftande timmerväggarna och så de unga rösterna som fyllde rummet. Det var musikeleverna, som sjöng under Sara Wåhlins ledning, och visade sångutbildningens höga klass.

Samkväm med supé

Denna eftermiddag och kväll kastades vi verkligen mellan olika stämningar, hela tiden dock med positiva förtecken. Utsökt mat, vin för den som så önskade, samtal med vänner. Under kvällen utdelades även Elin Wägner-sällskapets stipendium till Karin Blom, som skrivit en uppsats i Elin Wagners anda. Tiden gick, sorlet steg och så småningom var det tid att gå ut i natten, skåda ”den halvättna månen”, uppsöka sängen och samla krafter inför morgondagen.

Kerstin Pharmanson

Söndagens inledning

På grund av att Brigitte Mral var sjuk gick vi miste om hennes föreläsning ”**Kvinnors retoriska strategier**”, som skulle ha varit söndagens första inslag. Istället gjorde vi en tillbakablick på lördagens program..

Några kommentarer till inslaget med **Elins röst i radion**: ”den var klangfull”, ”det var sämre teknik då”, ”man talade på det sättet då, det var allvarligt att tala i radio”, ”Elins humor uttalat utan humor – man får upptäcka skämten själv.”

Var finns arvetagarna till allmänbegreppet hos Elin Wägner? Finns det en allmän gemensam inriktning i dagens romanskrivande, i dagens berättande? Eller gäller för de unga författarna bara jag själv, mitt ego? Denna fråga ställde vi oss apropå Helena Forsås-Scotts slutsats i hennes spännande inledande föreläsning under lördagen. En anledning till att kvinnorna har hållits tillbaka kan vara att de ofta berättar i första person och att normen var männens berättande i tredje person, auktoritetens berättande.

Det är farligt att söka för enkla förklaringar till utvecklingen, menade Birgitta Englin och jämförde våra ”såpor” med Shakespeare. ”Vad är det i såporna som är så viktigt? Titta på Shakespeare. Han innefattar alla sociala sammanhang i samma stycke och för alla sociala grupperingar och gränser. Det gör man även i såporna. Man byter familj med varandra – man vill göra sig synlig. Egocentriciteten är enorm men anonymiteten är också enorm. Syns man inte, så finns man inte.”

Kvinnor i predikstolen

I anslutning till diskussionen om samma föreläsning delade Lena Malmgren, själv präst, generöst med sig av sina erfarenheter av kvinnors och mäns sätt att predika. Är det någon skillnad? Och är det farligare för jämvikten i kyrkan med olika former av berättande? Vad är en predikan? Den kan innehålla parafrafer på bibeltexter, essäer, lärda reflektioner. Predikan ska vara ett tilltal, en uppmaning att tänka och handla. Det finns en önskan att kvinnornas predikningar ska vara mer mjuka och varma. Kvinnorna har lättare för att ta i folk utan risk för att det ska missförstås. De rör sig mer i rummet. Både män och kvinnor skriver riktigt bra predikningar. Men det är väldigt tydligt att kvinnor är mycket bättre på verklighet, t.ex. sorg – glädje. Män är bättre på exeges, bibeltolkning. De är noggrannare. De ”far till Jerusalem och hem igen”, dvs. går till bibeln och tar reda på vad som sades och hur och vad som gjordes. De tar sedan hem betydelsen och tillämpar principen här och nu. Kunde Jesus till exempel göra under eller inte? Då fanns inte tanken att saker skedde enligt naturlagarna. Under var något man förvånades eller förskräcktes av. Man tänkte inte på om någonting följde naturlagarna eller inte. Jesus lyfte in marginaliserade människor i gemenskapen igen. Om man tar hem den idén idag, varför ser kyrkan ut som den gör idag? Varför finns de borgerliga idéerna där idag?

Det har getts ut 3-4 postillor, predikosamlingar, av kvinnliga predikanter i Sverige.

I de tidiga fann man hos kvinnliga präster stort engagemang och empati men dålig bibel-användning. Och man undrade om det kvinnliga perspektivet tillfört något utöver vanliga goda predikningar. I en senare samling ”Många röster, många rum” finns också där mycket mänsklig men även biblisk inlevelse. Man hittar många nya bilder ur vardagslivet, t.ex. Guds närvaro som en katt i mörkret. Man ser ju inte katten.

Vad är det hos kvinnors predikningar idag som hotar status quo? Där finns modet att skapa. Där kunskap och lidelse finns, kan idéer födas och en god idé hotar alltid status quo. Kvinnor är också ofta äldre, när de blir präster. Många har uppbrott bakom sig och har så beslutat sig för att bli präst. Många vet vad mod vill säga.

Elin i kvarteret Marmorn

Det kom ett brev från Mikael Nyberg, chef för fastighetsförvaltningen för kv. Marmorn på Lundagatan i Stockholm. Visste vi att Elin Wägner haft en lägenhet i Marmorn i början av 30-talet, precis när huset var nybyggt, en etta inåt gården utan utsikt? Helena Forsås-Scott berättade om Elins boende i kvarteret Marmorn, arkitekt Sven Wallanders funkisflaggskepp, vilket gett ny insikt i Elins tillvaro. En etta inåt gården utan utsikt, det var inte särskilt spännande. Det var nog en övernattningslägenhet. Hon bodde ju i Berg. Men det visade sig att Elin haft två lägenheter i kv. Marmorn samtidigt. Förutom ettan, för Linnéa, hade hon en trerummare längst upp med en vidunderlig utsikt. Man hittade ett fel i Isaksson/Linders biografi, ett fotografi med text att det var från ”Vasastan” under sommaren 1925. Men bilden är inte tagen på sommaren och den visar sig vara från kv. Marmorn. Helena satt i somras och tog fram foton ur det material som Lisa Ekedahl lämnat över till Kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg. Elin tecknade kontrakt för de båda lägenheterna i mars 1932 och det finns korrespondens mellan Elin och Lisa Ekedahl, som beskriver inhandlandet av möbler. Elin bodde där från våren 1932 till våren -33. Sedan gjorde hon sin resa genom Tyskland till Spanien och hon skrev *Mannen vid min sida*. Under de här åren hade brorsonen Vanni brukat tillbringa somrarna hos sin biologiska mamma. Korrespondensen mellan Elin och mamman visar på att det blev problem och att Elin trodde att det inte var bra för Vanni att flytta fram och tillbaka. Så av hänsyn till Vanni flyttade nog Elin tillbaka till Lilla Björka. Sommaren 1933 var båda lägenheterna sålda. Förmodligen togs detta inte med i biografien av Isaksson/Linder av hänsyn

till Vanni och hans familj. Problematiken barn-barnlöshet finns med i romanerna *Vändkorset* och *Korpungen*.

Varför blev vi så förvånade att vi inte vetat om detta? avslutade Helena denna intressanta förmiddag. Jo, Isaksson/Linder har berättat en historia som vi tycker om att höra, d v s Elin med sin barndoms rötter och ut i världen och tillbaka. Vi har väldigt lätt att lägga ut raster och mallar när vi tolkar saker. Och vi får tänka om när det gäller Lilla Björkas betydelse för Elin.

Kersti Forsberg

Birgitta Englin

Varför du är viktig. Årets Väckarklocka

Birgitta Englin, chef för Riksteatern sedan mars i år, har en lång erfarenhet av scenkonst, som skådespelare, regissör, initiativtagare till en rad olika projekt mm. Hon leder kommittén för Jämställdhet inom scenkonsten, som ska lämna in sin rapport till regeringen våren 2006. I somras var hon med och väckte debatt med "Kulturpartiet" i Almedalen. Hon fick priset bl.a. "för att hon i Elin Wagners anda speglar samhällets maktstrukturer genom att synliggöra hierarkierna inom teaterns värld."

Birgitta hade sin tonårsdotter med sig, vilket var mycket trevligt. Dottern gjorde flera intressanta inlägg i diskussionen – äpplet faller inte långt från trädet! Och så blev genomsnittsåldern på oss deltagare lägre...

Att få lyssna på en som kan konsten att berätta var bara det en upplevelse. Men innehållet i Birgitta Englins föredrag var nog så spännande. Vi fick veta lite om hennes bakgrund, om Eletraprojektet (hennes "karriärraket") och några andra projekt och om hennes arbete i jämställdhetskommittén. Hon avslutade med blickar mot framtiden.

Redan som 11-åring visste hon att hon ville bli skådespelare, trots att det inte fanns någon sådan tradition i familjen. När hon talade om sitt yrkesval, brukade hennes mamma rätta henne: Du måste säga "skulle vilja bli." Men flickan stod på sig: "Nej, ska bli." Hon njöt när hon i skolan fick spela den onda fen i Törnrosa och fick vara riktigt ful, elak och energisk. När hon sedan gick på teaterhögskolan i Göteborg hade hon dubier inför yrkesvalet. Hon funderade mycket över skådespelarens roll inom teatern (möjligheten att bestämma själv), kulturens roll i samhället, och kanske framför allt publikens roll. Hon reagerade på att kulturutövarna ofta saknade intresse för publiken.

Birgitta hamnade på Upsala Stadsteater där hon bl.a. satte upp *Ifigenia* ur barnets perspektiv, och blev alltmer intresserad av dialogen mellan traditionella läsningar av kända dramer och andra tolkningar eller perspektiv. Brittisk teater, inte minst Shakespeare, inspirerade henne. Hos Shakespeare var alla samhällsklasser representerade, både på scenen och i publiken. Birgitta ville också nå en heterogen publik, som representerade hela befolkningen i Uppsala. Hon presenterade en "trestegsraket"-plan för teaterchefen och fick klartecken att sätta igång med steg 1. Pjäsen var *Det är väl ett fritt land eller?*, baserad på brittiska dramatikern Rebecca Pritchards *Fair Game*, om fem ungdomar före en gruppvåldtäkt. Först gällde det att

skapa en "referensgrupp" – 10 unga killar, 13-19 år – som fick till uppgift att hjälpa till med regi, kläder, biljettförsäljning, marknadsföring, vaktmästeri m.m... Det skulle vara samma sorts ungdomar som pjäsen handlade om. Och de fick lön, det var viktigt, betonade Birgitta. Skådespelarna var ca 24 år "gamla". Biljettförsäljningen skedde inte via skolans organisation, utan ungdomar sålde till elever på ex. lunchraster. Därigenom nådde de en ny publik. När pjäsen hade premiär var det bara teaterchefen som hade varit där tidigare!

Efter den succén var det dags för andra steget. Det var viktigt att komma med en ny uppsättning snabbt, så efter tre månader presenterades *Ur funktion* av samma brittiska författare, för utsålda hus. Den här gången handlade pjäsen bara om tjejer. Skulle killarna vara intresserade av att se den? Svaret var ja! Publiken engagerade sig, och diskuterade under föreställningen.

Det tredje steget var att försöka nå en heterogen publik med Sofokles *Elektra*, i en läsning mot en hedersrelaterad kultur. Det var en hyllning till Sara, som mördats i Umeå av sin bror och kusin. Det skapades två unga referensgrupper, en bestående av flickor från Fryshuset med både svensk och utländsk bakgrund och en med ungdomar i åttan från Uppsalaförorten Stenhagen, alla med invandrarföräldrar. Därutöver hade Birgitta och hennes ensemble kontakt med arabiska mammor. Alla dessa grupper hade inflytande över gestaltandet, de delade på tolkningsföreträdet. Elektra blev porträtterad som en ung kvinna som provocerar och bryter mot normer. Hos Sofokles heter det att "hon lever som tjänarna", dvs. är sexuellt frigjord. Men samtidigt hyllar hon sin döde far och värnar om sin kultur. När Orestes dyker upp, känner han inte igen Elektra och han dödar henne. De arabiska mammornas reaktion var att dramat var "fruktansvärt men viktigt". Genom pjäsen synliggjordes deras verklighet och det skapades en plattform för en diskussion om den här problematiken.

Efter Elektra-projektet ville Birgitta lämna över stafettpippen och inte fastna. Ungdomar bildade "Saras systrar" och "The good brothers" och gick ut och berättade i skolorna, vilket ledde till *Elektras systrar* på Upsala Stadsteater, Fryshuset och Riksteatern. Skådespelarna hade "nattjour" efter varje föreställning, eftersom det var så många i publiken som kom och ville prata om pjäsen. Nu går *Elektras bröder*, som tar upp unga killars problematiska roll som "vakthund" åt sina systrar.

Efter Elektra-projektet ville alla engagera Birgitta och hon kunde välja rätt fritt. Det blev bl.a. *I väntan på Godot* på Dramaten, där hon lät Daniel Boyacioglu, som invandrare, spela i kvinnokläder. Det gav pjäsen en ny dimension.

I *Utanför mitt fönster* tog hon upp kvinnors frestelse att se sig som offer och därigenom slippa ta ansvar. "Som kvinna har jag alltid en ursäkt för att inte agera."

När Birgitta satte upp *Medea* på Stockholms Stadsteater, gjorde hon en ny läsning, med Medea som invandrarman! Poliserna var kvinnliga. Det speglar de ombytta rollerna för många invandrargrupper. Bland iranska par i Sverige är skilsmässofrekvensen 80 %. Kvinnorna frigör sig och upplever att allt blir möjligt, men för männen blir allt omöjligt.

Aktuell nu, just här i Växjö, är Gertrud Larssons *Älgaslag*, med ett queerperspektiv, där manliga och kvinnliga roller spelas huller om buller av män och kvinnor. Det berättar om kvinnors förtryck på ett starkare sätt. Gertrud Larsson, som är lesbisk, är "trött på heterosexuell teater". Det påminner om Shakespeares lek med könsrollerna.

Vi måste ha en teater som spelar för alla, vi måste ta det ansvaret, säger Birgitta. Vi måste tänka stort, våga ifrågasätta, och föra diskussion om framtiden med andra grupper än den vi själva tillhör. Och inte fastna i svartsynen. Scenkonstens uppgift är att identifiera, gestalta, berätta om, se alla. När man blir sedd, blir man tillhörig och trygg, och då kan man också byta perspektiv. T.ex. är det härligt när man bryter mot ålderssegregationen och nu låter åldrande skådespelare som Erland Josephson och Lena Nyman spela Romeo och Julia.

”Mitt nästa projekt ska handla om perspektivbyte...och utanförskapet...Väljer vi utanförskapet?” avslutade Birgitta. Det ska bli spännande att följa Årets väckarklocka mot nya äventyr!

Lisbeth Saab

**Ett stort tack till alla
som bidragit denna rapport!**

**Elin Wägner-sällskapets styrelse
November 2005**

Statyetten på försättsbladet är gjord av Siri Derkert och föreställer Elin Wägner. Originalen finns hos Albert Bonniers förlag – i Karl Otto Bonniers gamla rum – på Sveavägen i Stockholm. Bilden av statyetten publiceras med tillstånd av förlaget.

Redigering och utskrift: *Curt Gustafsson*

Denna rapport kommer – liksom de flesta tidigare rapporter – också att finnas tillgänglig på Elin Wägner-sällskapets webbsidor www.elinwagner.se